

Ouverture til åbningen af professor Svend Frederiksen's arkiv

Af Klaus Georg Hansen

Fra 1989 til 1990 var jeg på feltarbejde i Grønland. Jeg boede bl.a. i Sisimiut. Dagen før, jeg skulle rejse tilbage til Danmark, gik jeg ned på museet for at sige pænt farvel til museumslederen, som jeg havde haft min daglige gang hos. Museumslederen snakkede i telefon, da jeg kom, så jeg gik, som så ofte før, op på loftet i det gamle hus for at se, om jeg kunne finde noget spændende.

På loftet fandt jeg i den bagerste krog nogle kasser, som jeg ikke havde set før. »Professor of Eskimology Svend Frederiksen« stod der på en af kasserne. Det vakte straks min interesse: hvem var denne professor Svend Frederiksen? Jeg havde studeret grønlandsk sprog og kultur i 6 år, men mente ikke, at jeg havde hørt om nogen professor Svend Frederiksen – professor i eskimologi! Ingen anelse havde jeg om, at det skulle blive starten på mange års arbejde, et arbejde, som jeg endnu kun står ved begyndelsen af.

Efter de første to års arbejde er der begyndt at tegne sig et billede af denne i Danmark så påfaldende fortiede danske professor i eskimologi. Jeg vil her først give et rids af Svend Frederiksen's liv og

derefter løfte en lille flig af det slør, som i så mange år har dækket over Svend Frederiksen's fantastiske arkiv.

Svend Frederiksen er født i Sisimiut i Grønland i 1906. Han var den ældste søn af præsten V. C. Frederiksen. V. C. Frederiksen var fra 1902 til 1922 præst i Sisimiut. I en upubliceret autobiografi fra ca. 1966 skriver Svend Frederiksen om sin barndom i Grønland:

Det, som har haft størst betydning for mit livsværk om eskimoisk kultur og sprog, er, at min far havde den idé, at

Etnograf, mag. art. et cand. mag. Klaus Georg Hansen (f. 1961) læste 1984-87 i Grønlandsk Sprog og Kultur og 1984-92 magisterkonferens i Etnografi ved Århus Universitet. Har skrevet magisterafhandling om moderne vestgrønlandsk selvforståelse, og har skrevet flere artikler om Grønland, bl.a. i Tidsskriftet Grønland nr. 10, 1989. Klaus Georg Hansen arbejder nu på et projekt om dansk forskningshistorie i Grønland. Projektet støttes af Statens Humanistiske Forskningsråd.

Arbejdsadresse: Center for Nordatlantiske Studier, Aarhus Universitet, Finlandsgade 26, 8200 Århus N. Tlf. 86 16 52 44.

Privat adresse: Gudrunvej 44,6 th., 8220 Brabrand. Tlf. 86 25 27 14.

Svend Frederiksen, familiens ældste barn, 7½ måned gammel på armen af en ung grønlander – muligvis hans amme (Sisimiut, 1907).

han kun gennem sine børn kunne lære at tale et tilfredsstillende grønlandsk ... Faktisk kunne vi ikke tale andet end grønlandsk indtil vi begyndte i skolen. Ja, dette fik en afgørende indflydelse på mig som videnskabelig speicalist på det eskimoiske område (Frederiksen, 1966 [egen oversættelse, KGH]).

Som 15 årig flyttede Svend Eriksen med sine forældre til Danmark. I 1931 blev han færdiguddannet som folkeskolelærer og straks ansat ved seminariet i Nuuk. Svend Frederiksen følte sig som

grønlander og ønskede kun at tilbringe sit liv i Grønland.

Kort før Svend Frederiksen forlod Danmark havde han giftet sig med Helene Sofie Olsen, som han havde kendt og leget med gennem hele sin barndom. Helene Sofie var grønlander og født i Sisimiut i 1906 – ligesom Svend Frederiksen. Uheldigvis var lederen af seminariet i Nuuk, Aage Bugge, ulykkeligt forelsket i Helene Sofie. Han havde i 1920'erne, da han var præst i Sisimiut, betroet Helene Sofie sin kærlighed, men hun havde dengang afvist ham.

Ud over dette uheldige sammentræf, viste det sig hurtigt, at Aage Bugge og Svend Frederiksen var meget uenige om, hvilken stilling det danske sprog skulle have i det grønlandske samfund. Bugge og med ham den danske koloniadministration ønskede, at dansk skulle erstatte grønlandsk som undervisningssprog. Dette modsatte Svend Frederiksen sig meget kraftigt. Han ville undervise grønlanderne på grønlandsk – og hvis de skulle lære et fremmedsprog, så måtte det være engelsk.

I konsekvens heraf startede Svend Frederiksen i vinteren 1931/32 aften-skoleundervisning i engelsk. Dette var for meget for Bugge, som fik Svend Frederiksen afskediget inden skoleåret var omme. Afskedigelsen stod ved magt til trods for at den grønlandske befolkning i Nuuk officielt protesterede mod afskedigelsen.

Svend Frederiksen blev straks sendt ud af Grønland. Der er ingen tvivl om, at Svend Frederiksen af den danske koloniadministration blev opfattet som en trussel mod stabiliteten i den lukkede

danske koloni. De danske myndigheder forhindrede siden Svend Frederiksen i at rejse tilbage til Grønland. Denne mulighed for at holde »uheldige« personer væk fra Grønland forsvandt dog, da Grønlands status som lukket koloni ophørte ved grundlovsændringen i 1953, men inden det skete, havde Svend Frederiksen forladt Danmark.

I årene 1932-1948 boede Svend Frederiksen »som en landflygtig i Danmark« – således udtrykte han sig i 1938 i et brev til Frederik Høegh. Svend Frederiksen forsøgte sig i nogle år som novelleforfatter. Fra begyndelsen af 1940-erne til 1945 læste han Grønlandsk Sprog og Kultur under professor William Thalbitzer ved Københavns Universitet. Da Svend Frederiksen blev færdig som magister bragte bladet *Kalâtdlit* denne artikel under overskriften »Grønlandsk Magister«:

Den 23. juni 1945 blev fra Københavns Universitet *Svend Frederiksen* Magister i »Grønlandsk (eskimoisk) filologi«. Studiet har omfattet eskimoisk Sprog og Kultur i dens forskellige Afskygninger lige fra det asiatiske eskimoiske Omraade til Grønland. Særlig Vægt er blevet lagt paa det sproglige og aandskulturelle.

Svend Frederiksen er født og opvokset i *Sisimiut* (Holsteinsborg) i Grønland, hvor hans far, *V. C. Frederiksen*, virkede som dansk Førstepræst i en snes Aar. I sin første Barndom talte han ikke andet end Grønlandsk. Hans Kærlighed til det grønlandske Sprog er stadig levende. Det er derfor naturligt, at han føler sig som Grøn-

lænder. Han har endnu stærkere Tilknytning til det grønlandske Folk, idet han jo ogsaa er gift med en Grønlænderinde.

Det er beundringsværdigt, at han til Trods for Modgang baade paa den ene og anden Maade har opnaaet sit Maal med saa fint Resultat. Foruden sin Lærereksamen fra et Seminarium i Danmark (Han var Seminarielærer ved Godthaabs Seminarium 1931-32) har han altsaa nu opnaaet at blive Magister, og dette er Vidnesbyrd om hans videnskabelige evner. Samtidig med sine Studier har han haft Arbejde med grønlandsk Bibliografi.

Umiddelbart efter at han er blevet Magister, udtalte Professor W. Thalbitzer, at han med stor Vilje og Energi havde naaet det Maal, han havde sat sig, og at han haabede, han vilde holde den hellige Flamme vedlige. Han betegnede ham som Grønlænder og fremsatte Ønsket om, at dette maatte blive Begyndelsen til, at flere Grønlændere efterhaanden ville søge Studium ved Universitetet (*Kalâtdlit*, 1945,17).

En væsentlig årsag til, at Svend Frederiksen i dag – i alt fald her i Danmark – er så lidt kendt er, at han trak det korteste strå i de personlige, institutionelle og fagpolitiske konflikter og modsætningsforhold, som i første halvdel af det 20. århundrede havde stor indflydelse på, hvem der kom til at tegne dansk grønlandskforskning.

Svend Frederiksen afsluttede sine studier i sommeren 1945. Som elev af Thalbitzer havde Svend Frederiksen meget

Svend Edmund Jens Teilgaard Frederiksen og Helene Sofie Frederikka Olsen blev viet den 5. juli 1931 i Vor Frelzers Kirke i København. De havde kendt hinanden lige siden de allerførste barnedomsår, hvor de legede sammen i Sisimiut (København, 1931).

lidt kontakt til nationalmuseet. Han så at sige arvede det fjendskab, som i mange år havde eksisteret mellem Thalbitzer og Nationalmuseet. Det var en konflikt, som brød ud, da Thalbitzer omkring 1910 blev betroet arbejdet med at få udgivet en beskrivelse af den samling, som Gustav Holm havde bragt med sig hjem fra Østgrønland i 1884.

Den senere leder af Etnografisk Samling på Nationalmuseet, Thomas Thomsen, havde tidligere fået betroet dette arbejde, men da han ikke fik gjort noget ved sagen, blev det besluttet at

Thalbitzer i stedet skulle udgive værket. Dette gav anledning til et fjendskab, hvis lige hverken før eller siden er set indenfor dansk etnografisk forskning. Denne strid arvedes af henholdsvis Svend Frederiksen og Kaj Birket-Smith. Disse to personer tålte ikke hinanden, og det blev værst for Svend Frederiksen, som i 1948 måtte emigrere med sin familie til USA.

I USA var Svend Frederiksen tilknyttet Georgetown University og The Catholic University of America, ved sidstnævnte som professor i eskimologi. Fra 1957 til 1965 gennemførte Svend Frederiksen ikke mindre end 8 større enmands-feltarbejder. Disse ekspeditioner bragte ham til såvel Alaska og Canada som til alle tre dele af Grønland. I sin autobiografi skriver Svend Frederiksen:

Mit liv har ikke været uden dramatik. Dette har jeg, som man kunne vente, oplevet på mange af mine feltarbejder gennem årene overalt i den eskimiske verden i Alaska, Canada og Grønland. Sultne ulve kunne fra en vis afstand følge min rejse, og da jeg altid rejser uden våben frembød ethvert møde med en sulten isbjørn en vis fare (Frederiksen, 1966 [egen oversættelse, KGH]).

Hvad Svend Frederiksen ikke skriver i sin autobiografi er, at han var skrækslagen for skydevåben. Denne skræk skyldtes, at Svend Frederiksen som ca. 13 årig var blevet skudt i benet af sin lillebror ved en vådeskudsulykke. Svend Frederiksen levede resten af livet med en kugle i venstre lår.

I de sidste ti år af sit liv rejste Svend Frederiksen meget. Han var næsten årligt i Europa, men først i 1961 – efter 30 år i udlandet – genså han endelig sit fødeland. Da Svend Frederiksen kom til Sisimiut udbrød han: »Nunaga!; Tassa paradisigal!« – »Mit land!; Dette er mit paradis!«. Svend Frederiksen var i 1961 også i Østgrønland, hvor han ville i kontakt med de ældste grønlændere, som endnu huskede noget om den gamle tro. Svend Frederiksen kom bl.a. til Kuummiut. Til hans store overraskelse ville ingen i Kuummiut tale med ham, og han forlod kort efter Kuummiut med uforrettet sag.

Svend Frederiksen fik aldrig at vide, hvorfor Kuummiut-erne som de eneste på alle hans ekspeditioner havde afvist ham, men der er endnu folk i Grønland, som husker episoden, og de har en forklaring: Svend Frederiksen kom til Kuummiut sammen med kateketen. Kateketen ville hjælpe Svend Frederiksen, så han bad en ældre kvinde om at gå op til Kârale Andreassen's enke for at spørge om professor Svend Frederiksen måtte overnatte hos hende.

Den ældre kvinde kendte ikke ordet professor, *Pruffiisori*, men derimod kendte hun fra kirken ordet profet, *pruffiiti*. Disse to ord forvekslede hun, således at hun omtalte Svend Frederiksen som profet, men alle vidste jo, at profeter kun eksisterede i det gamle testamente, så denne Svend Frederiksen måtte være en falsk profet.

Hurtigt rygtedes i hele Kuummiut, at der var kommet en falsk profet. Alle døre blev lukket. Døre uden lås blev surret med snor. Selvom Svend Frede-

riksen tilbød 100 kr. for et interview, ville ingen lukke ham ind. Dette var årsagen til, at Svend Frederiksen måtte forlade Kuummiut tomhændet, og derfor huskes Svend Frederiksen endnu i dag af nogle i Grønland som »den falske profet«.

Til trods for at Svend Frederiksen på sine ekspeditioner fik indsamlet en masse materiale, nåede han aldrig at få udgivet noget større værk. Svend Frederiksen døde i Washington DC i 1967, kun to måneder efter hans ledsager gennem hele livet, Helene Sofie, var død af kræft. Sumptomatisk nok blev de eneste mindeord over Svend Frederiksen trykt i det grønlandske blad *Kâlatdlit*. Ordene var skrevet af Angmalortoq Olsen, der

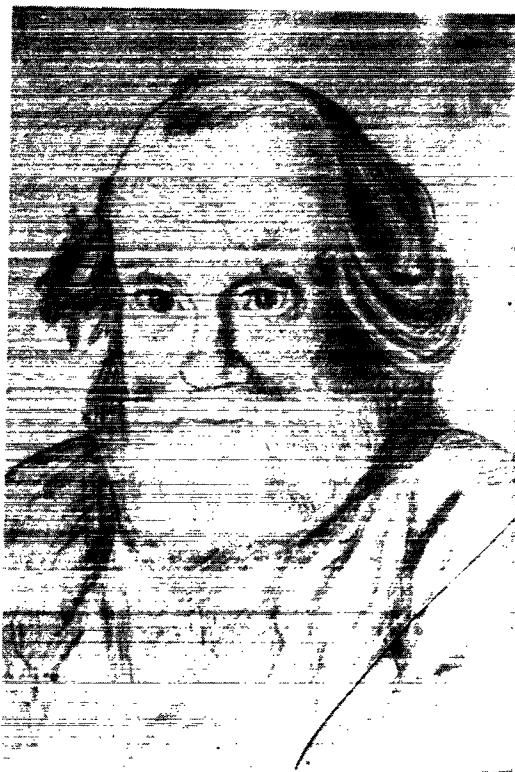
Den nybakte magister i Grønlandsk Sprog og Kultur. Svend Frederiksen var blot den anden, som kunne smykke sig med denne titel. Den første var Erik Holtved, som blev færdig i 1941 (København, 1945).

er én af de personer, som har været tættest på Svend Frederiksen. Angmaltorq Olsen karakteriserede Svend Frederiksen således:

Han var en mand med sjældne evner og en enestående indsigt i sit fag. Han var en ener, som ingen kunne konkurrere med på lige fod. Han var meget kantet, voldsom og udiplomatisk, når verden gik ham imod, hvad den oftest gjorde. Han var blidheden og elskeligheden selv i de pauser, som stormene gav ham. Han var aparte og blev selvfølgelig kanøflet (Olsen 1967,35).

Efter Svend Frederiksen's død blev hans omfattende materiale spredt. Det har været meget vanskeligt at få et overblik over, hvad Svend Frederiksen har efterladt. Lad mig afslutningsvis blot give et par eksempler på, hvad Svend Frederiksen's efterladte arkiv indeholder. Da jeg i 1992 var i USA, opdagede jeg blandt nogle billeder en berømt stregtegning, et portræt, af én af det moderne Grønlands banebrydere, missionæren, sprogforskeren og seminarielæreren Samuel Kleinschmidt (1814-1886).

Billedet har været forsvundet i mere end 50 år. Portrættet er tegnet af den danske maler Helmuth Dirckinck Holmfeldt (1835-1912), da han var på rundrejse i Grønland i 1885. Den almindelige opfattelse har indtil nu været, at billedet siden var gået tabt ved en brand (Gad 1984,225). Portrættet af Kleinschmidt har stor historisk værdi, fordi der kun findes meget få billeder af Samuel Kleinschmidt, som var en meget

Det nu genfundne portræt af Samuel Kleinschmidt fra 1885, som man troede var gået til ved en brand. Billedet befinder sig nu i USA.

beskeden mand, der absolut ikke brød sig om at blive portrætteret.

Samuel Kleinschmidt er mest kendt for i 1850-erne at have skabt det første standardiserede grønlandske skriftsystem. Hvad der er mindre kendt er, at Kleinschmidt også var fader til ideen om de grønlandske forstanderskaber, der blev etableret i 1860-erne. Forstanderskaberne var den første spæde begyndelse til grønlandsk selvstyre.

Svend Frederiksen var en stor beundrer af Samuel Kleinschmidt's indsigt i det grønlandske sprog, hvilket bl.a. førte til, at Svend Frederiksen i 1960-erne blandede sig i debatten om, hvorvidt der skulle indføres et nyt grøn-

landsk retskrivningssystem. På dette spørgsmål var Svend Frederiksen i klemme mellem sine store forbilleder, Samuel Kleinschmidt, som havde skabt den – nu – gamle retskrivning, og William Thalbitzer, som allerede i begyndelsen af dette århundrede havde argumenteret for en enklere retskrivning. Svend Frederiksen var dog ikke i tvivl; intet kunne måle sig med Kleinschmidt's retskrivning.

Både Samuel Kleinschmidt og Svend Frederiksen var født og opvokset i Grønland og begge talte grønlandsk som sit modersmål. De havde europæiske forældre, men de følte sig begge to som grønlændere. Alt i alt ikke så underligt at det forsvundne portræt af Samuel Kleinschmidt skulle dukke op i Svend Frederiksen's arkiv.

I arkivet er der meget andet af interesse end det nu genfundne billede. Arkivet rummer en række omfattende manuskripter fra Svend Frederiksen's hånd, bl.a. to større upublicerede bogmanuskripter.

Det ene bogmanuskript er fra 1961 og bærer titlen *Old Eskimo Beliefs as stated by Qimukserâq, vol. I*. Svend Frederiksen indleverede manuskriptet til udgivelse hos Det Kongelige Danske Videnskabsbernes Selskab. Lingvisten L. L. Hammerich havde på forhånd godkendt manuskriptet, men der skulle to bedømmere til. Den anden blev Kaj Birket-Smith, og han afviste manuskriptet, som godt nok rostes for sin videnskabelige værdi, men som »ikke kan trykkes i den foreliggende form« – som det udtrykkes i bedømmelsen (KVDS 1962). De ændringer, der blev foreslået, var ændringer,

som Svend Frederiksen på forhånd havde afvist. Manuskriptet er aldrig blevet udgivet.

Det andet større værk, som Svend Frederiksen har skrevet, er fra 1967. Manuskriptet har titlen *Studies on the Psychomental Complex of the Eskimos*, og kan ses som en fortsættelse af det første værk. Det andet værk var lige ved at blive udgivet i 1967, kun Svend Frederiksen's død forhindrede dette værk i at blive publiceret.

Jeg skal ikke her komme nærmere ind på en intellektuel diskussion af Svend Frederiksen's videnskabelige indsats, dette er et arbejde, som ligger forude. I første omgang er det min plan dels at udgive materiale fra Svend Frederiksen's arkiv, dels at skrive en biografi om Svend Frederiksen. Der er endnu mange ubesvarede spørgsmål, derfor vil jeg meget gerne i kontakt med folk, som har kendt Svend Frederiksen enten personligt eller gennem omtale. Svend Frederiksen var en eventyrlig person, og en biografi om Svend Frederiksen kan kun blive til en eventyrlig beretning om en usædvanlig ildsjæl indenfor dansk grønlandsforskning.

Bibliografi

- Frederiksen, Svend, 1966. My Autobiography. Ca. 1966. Upublikeret.
- Gad, Finn, 1984. Grønland. Politikens Danmarks Historie. København 1984. Politikens Forlag.
- Kalâtdlit, 1945. Grønlandsk Magister. I: Kalâtdlit. 7. årg. nr. 4-7. April-juli 1945. p. 17. (Findes også på grønlandsk).
- KVDS, 1962. L. L. Hammerich's og Kaj Birket-Smith's bedømmelse af Svend Frederiksen's manuskript. Det Kongelige Danske Videnskabsbernes Arkiv. KDVS prot. nr. 1546-1962.
- Olsen, Angmalortoq, 1967. Helene Sofie og Svend Frederiksen. I: Peqatigt Kalâtdlit. 25. årg. nr. 5. 1967. pp 33-35. (Findes også på grønlandsk).